

УДК 005.336.2:378:373.2.011.3-051

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.300085>

Тетяна Атрощенко, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту

Мукачівського державного університету

Оксана Попович, доктор педагогічних наук, доцент,
декан педагогічного факультету

Мукачівського державного університету

Олена Бобирєва, доктор філософії,
асистент кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту

Мукачівського державного університету

КОМПОНЕНТНО-СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті представлено теоретичне обґрунтування компонентно-структурної характеристики фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Авторами встановлено, що фахова компетентність майбутніх вихователів структурно є сукупністю чотирьох компонентів (мотиваційного, когнітивного, конативного та рефлексивного), які відображають необхідний обсяг теоретичних знань, практичних умінь та навичок професійної діяльності в умовах закладів дошкільної освіти, особистісно-професійні якості й умотивованість фахівців. Кожен компонент деталізується критеріями (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-пізнавальний; конативно-практичний та рефлексивно-особистісний) з відповідними показниками.

Ключові слова: майбутні вихователі закладів дошкільної освіти; фахова компетентність; фахова компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; професійна підготовка; компоненти; критерії; показники.

Лім. 9.

Tatiana Atroshchenko, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Pedagogy of Preschool, Primary Education
and Educational Management Department,
Mukachevo State University

Oksana Popovych, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Associate Professor, Dean of the Pedagogical Faculty,
Mukachevo State University

Olena Bobyrieva, Doctor of Sciences (Philosophy), Assistant of the
Pedagogy of Preschool and Primary Education and
Educational Management Department,
Mukachevo State University

THE COMPONENT AND STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article has presented a theoretical substantiation of the component and structural characteristics of the professional competence of future educators of preschool educational institutions. The authors have emphasized that the current acute challenges of nowadays set a difficult task for preschool educational institutions – to provide quality education, upbringing and development of the youngest citizens. Only professionally competent, competitive, mobile educators who are ready to carry out effective professional activities, taking into account the requirements of a modern globalized society, can fulfill it. That is why the relevance of the problem of forming the professional competence of the applicants for higher education in the specialty 012 Preschool Education in higher educational institutions, the search for effective forms, methods and techniques that will enable its solution has been increasing. The most relevant positions of national scientists regarding the professional competence of future educators of preschool educational institutions, in particular its structure, have been presented. The authors have found that the professional competence of future educators is structurally a set of four components (motivational, cognitive, conative and reflective) that reflect the necessary amount of theoretical knowledge, practical skills and abilities of professional activity in preschool educational institutions, personal and professional qualities and motivation of specialists. Each component has been detailed by criteria (motivational and axiological, cognitive and cognitive, conative and practical, and reflective and personal) with corresponding indicators.

Keywords: future educators of preschool educational institutions; professional competence; professional competence of future educators of preschool educational institutions; professional training; components; criteria; indicators.

Постановка проблеми. Гострі виклики сьогодення ставлять перед закладами дошкільної освіти непросте завдання – якісна освіта, виховання та розвиток найменших громадян. Виконати його під силу тільки фахово компетентним, конкурентоспроможним, мобільним вихователям, готовим здійснювати ефективну професійну діяльність з урахуванням потреб сучасного глобалізованого суспільства. Саме тому посилюється актуальність проблеми формування фахової компетентності здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта у закладах вищої освіти, пошуку ефективних форм, методів та прийомів, що уможливають її розв’язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта ґрунтовно досліджені вітчизняними та зарубіжними науковцями. Фахова компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є предметом дослідження А. Богущ, Л. Завгородньої, Л. Зданевич, К. Крутій, І. Рогальської-Яблонської, Н. Сиротич, Т. Теличко та ін. Науковці переконані, що тільки належно сформована фахова компетентність забезпечить ефективну професійну діяльність вихователів закладів дошкільної освіти, їхній професіоналізм і готовність здійснювати якісну освіту, виховання та розвиток дітей раннього і дошкільного віку. Аналіз наукових студій з питань професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти показав, що це питання набуває нового бачення у світлі сучасних викликів. Зазначимо, що науковці одностайні у вагомості фахової компетентності, оскільки сучасне глобалізоване суспільство потребує професійно компетентного, мобільного фахівця-новатора, готового здійснювати якісну професійну діяльність в умовах закладів дошкільної освіти. Підтвердженням цього є низка нещодавно захищених дисертацій, присвячених досліджуваній проблемі (Т. Теличко “Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах міждисциплінарного підходу” (2021), О. Бобирева “Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засобами інтерактивних технологій” (2023)). Актуальність досліджуваної проблеми в умовах модернізації вітчизняної системи освіти, переконує у необхідності постійної уваги до питань, що стосуються формування фахової компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти, зокрема, на наш погляд, потребує детального вивчення компонентно-структурна характеристика цього феномену.

Мета статті – теоретично обґрунтувати компонентно-структурну характеристику фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають дослідники, вихователя треба розглядати як “ключову фігуру дошкільної освіти, адже він повинен визначити індивідуальні траєкторії особистісного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її вікових, фізіологічних та психологічних особливостей. Вихователь у межах своїх професійних обов’язків має активно працювати й у площині інтелектуального, соціального, фізичного, естетичного та особистісного розвитку. У колі його професійних обов’язків перебувають питання щодо турботи про психологічне благополуччя дітей, увага до їхнього внутрішнього світу, почуттів, переживань, захопленості та інтересів” [2, 509]. Це, на думку Д. Коврей та О. Бобиревої, зумовлює необхідність у процесі навчання у закладах вищої освіти “отримати ґрунтовні психолого-педагогічні знання та уміння вчасно й ефективно фіксувати й корегувати відхилення в інтелектуальному, емоційному та поведінковому розвитку своїх вихованців, мати сформовані навички по вирішенню конфліктних ситуацій та володіти технологіями налагодження співпраці з батьками дитини чи особами, які їх замінюють. Говто, сучасний вихователь має бути інноваційним дослідником, організатором співпраці, фасилітатором, консультантом, помічником дитини, коучом. У діяльності вихователя значна кількість труднощів, тому від нього вимагаються витримка, вольові зусилля, наполегливість й терпіння” [2, 509–510].

У дисертації “Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах міждисциплінарного підходу” Т. Теличко приходить до висновку, що результатом професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є “формування фахової компетентності, що базується на сукупності аксіологічних складових, серед яких розуміння і прийняття суті педагогічної професії, специфіки її реалізації на дошкільному ступені освіти, активне залучення в діяльність з основними суб’єктами дошкільної освіти, усвідомлення досягнутого рівня професійної компетентності як вихователя ЗДО і потреби в подальшому професійному саморозвитку” [8, 62]. Як стверджує авторка, у процесі навчання, у здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, необхідно сформувати сучасну систему цінностей, забезпечити опанування ґрунтовними знаннями й володіння належним арсеналом практичних умінь та готовність виховувати активну, самостійну, творчу, ініціативну особистість – українського дошкільника. Отже, випускник цієї спеціальності повинен бути “компетентним фахівцем з ґрунтовними знаннями і вміннями, мати систему ціннісних орієнтацій, які забезпечують можливість ефективної організації майбутньої професійної діяльності” [9].

Компетентність дошкільного педагога, як вважає Н. Сиротич “характеризується наявністю глибоких фахових знань і педагогічних умінь, поєднання яких зорієнтоване на практичне впровадження майстерної професійної діяльності” [7, 5]. Авторка рекомендує розглядати цей феномен “через призму творчості й педагогіки мистецтва, тому необхідно розвивати у студентів мистецькі знання, вміння і навички, стимулювати до активності з метою перетворення їх у носіїв культурного потенціалу” [7]. Погоджуємося з Н. Сиротич, що фахова компетентність майбутніх вихователів характеризується: досконалим володінням теоретичними знаннями з метою підвищення рівня освітніх державних стандартів; володінням знаннями із суміжних з дошкільною педагогікою наук; педагогічною майстерністю і творчою, дослідницькою діяльністю; самовдосконаленням і творчою працею над собою; оволодінням культурним, етнодуховним потенціалом; застосування на практиці новітніх методик навчання й виховання дітей дошкільного віку [7, 16–17].

У дисертації “Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засобами інтерактивних технологій” О. Бобирева зазначає, що фахова компетентність є “складною, динамічною, багатоаспектною, цілісною та поліфункціональною категорією, яка охоплює належно сформовану здатність успішно здійснювати професійну діяльність на основі здобутих теоретичних знань і практичного досвіду, використовуючи традиційні та інноваційні уміння, навички та особистісно-професійні якості у виконанні професійних завдань щодо організації навчання, виховання, соціалізації та розвитку дітей дошкільного віку. Фахова компетентність майбутнього вихователя ЗДО тісно пов’язана із освіченістю і вихованістю та передбачає розуміння духовно-моральних принципів й установок дошкільної освіти” [1, 69].

Науковці розглядають структуру фахової компетентності майбутніх вихователів через виокремлення різних її складників, що відображають специфіку професійної діяльності в умовах закладів дошкільної освіти. Так, у структурі професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти О. Листопад виокремлює компоненти: наявність знань теоретичних і практичних основ педагогіки, вікових та індивідуальних психологічних і фізіологічних особливостей дітей, методів діагностики, що уможливають визначити унікальні потреби, сильні сторони і потенційні можливості кожної дитини в групі; навички та вміння у створенні безпечного, розвивального середовища, особистісно орієнтованої взаємодії з дітьми, організації спільної діяльності і спілкування дітей; володіння варіативними освітніми заходами і технологіями, навички та вміння взаємодії з батьками та командної взаємодії [3, 27].

На основі аналізу наукових праць, власного професійного досвіду, фахову компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розуміємо як особливе особистісно-професійне утворення, що інтегрує мотиваційний, когнітивний, конативний та рефлексивний компоненти. Розглянемо це детальніше.

Так, мотиваційний компонент фахової компетентності передбачає “необхідність опори на гуманістичні цінності та розуміння мотивації “буття” в професії вихователя, тому базується на прийнятті установки на внутрішню мотивованість саморозвитку й творчу самореалізацію у процесі виконання професійних обов’язків вихователя ЗДО” [1, 74]. Акцентуємо увагу на тому, що мотивація є “важливою ланкою у формуванні професійної компетентності, де вихователь постійно прагне до професійного росту, саморозвитку, самоорганізації, самовираження” [6, 218]. Мотиваційний компонент у структурі фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО є, на думку Т. Теличко, об’єднувальним компонентом, який відображає позитивне ставлення до майбутньої професії, усвідомлення значущості цілеспрямованої діяльності щодо забезпечення виховання і розвитку дітей, гуманістичну спрямованість такої діяльності, прагнення до самовдосконалення у цій діяльності [8, 91]. Авторка переконана, що цей компонент фахової компетентності передбачає “професійно-мотиваційну спрямованість, наявність позитивної установки, інтересів, потреб, які в сукупності забезпечують стійку мотивацію майбутніх вихователів ЗДО до професійної діяльності. Всі ці якості стимулюють пізнавальну діяльність студентів, сприяють їхній особистісній зацікавленості в набутті і розширенні досвіду практичної діяльності, визначають стиль їхніх взаємовідносин з дітьми, ставлення до себе і майбутньої професійної діяльності” [8, 91–92].

Когнітивний компонент передбачає оволодіння відповідним рівнем теоретичних знань, практичних умінь і навичок, розвиток культури професійного педагогічного спілкування, становлення цілісного педагогічного світогляду, а також потребу у постійному самовдосконаленні майбутніх фахівців дошкільної освіти. Вагомим є також оволодіння ґрунтовними теоретичними знаннями щодо “якісного виконання професійної діяльності, якісне використання інноваційних педагогічних технологій для роботи з вихованцями у закладах дошкільної освіти” [1, 74].

Чільне місце у структурі фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти відводимо конативному компоненту, який “охоплює практичні уміння, які базуються на ефективному та доцільному використанні способів планування та реалізації професійних функцій у конкретних ситуаціях взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу

у ЗДО. У арсеналі фахово компетентного вихователя повинні бути такі групи умінь, як: психолого-педагогічні (аналітичні, проєктивні, конструктивні, організаційні, комунікативні), фахово-методичні, спеціальні, творчі уміння та уміння самовдосконалення власної діяльності” [1, 75].

Погоджуємося з О. Падалкою, що рефлексивний компонент відображає “навички й уміння аналізу педагогічного процесу, його коректування, прогнозування розвитку; уміння передбачити можливі потреби й проблеми. Функцією рефлексивного компонента є вироблення навичок самоконтролю та самооцінки, уміння об’єктивно співвіднести рівень розвитку особистісних якостей із соціально-педагогічними нормами. Критеріями сформованості рефлексивного компонента є самооцінка педагогічної діяльності, самоосвітня діяльність та професійна спрямованість, що визначається рівнем рефлексивності, умінням здійснювати адекватну самооцінку” [5, 108].

Кожний із зазначених компонентів характеризується відповідними критеріями та показниками. На основі напрацювань Л. Мороз-Рекотової, критерії трактуємо “як ознаки, на основі яких проводиться класифікація змін, що відбуваються в процесі формування...; показники – як характеристику певних аспектів критерію, які співвідносяться між собою як ціле та часткове” [4, 245]. Цінною для нас є думка дослідниці, що за ступенем прояву виокремлених показників можна отримати достовірну інформацію про стан сформованості у здобувачів вищої освіти конкретних компонентів [4, 245].

Ураховуючи наукові позиції вітчизняних дослідників, представимо спектр критеріїв фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-пізнавальний; конативно-практичний та рефлексивно-особистісний. Кожний з них розкривається відповідними показниками. Так, показниками мотиваційно-аксіологічного критерію є вмотивованість до якісної реалізації професійної діяльності у закладах дошкільної освіти та сформованість особистісних ціннісних орієнтацій й професійних цінностей дошкільної освіти. Для когнітивно-пізнавального критерію підібрано такі показники: система теоретичних знань щодо сутності, змісту і складових професійної діяльності у закладах дошкільної освіти й опанування спектром професійних функцій для якісного виконання професійних обов’язків вихователя. Конативно-практичний критерій представлено показниками: орієнтація на оволодіння практичними уміннями і навичками організації роботи у закладах дошкільної освіти; сформованість інтелектуально-педагогічної, акмеологічної, комунікативної, ІКТ, інноваційної, регулятивної, дослідницької, полікультурної компетенцій. Зі свого боку, рефлексивно-особистісний розкрито через такі показники: прояв

особистісних і професійних рис та якостей, необхідних вихователю для роботи у закладах дошкільної освіти; сформованість здатності до рефлексії та самоконтролю [1, 79].

Висновки. Отже, встановлено, що фахова компетентність майбутніх вихователів структурно є сукупністю чотирьох компонентів (мотиваційного, когнітивного, конативного та рефлексивного), які відображають необхідний обсяг теоретичних знань, практичних умінь і навичок професійної діяльності в умовах закладів дошкільної освіти, особистісно-професійні якості й умотивованість фахівців. Кожен компонент деталізується критеріями (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-пізнавальний; конативно-практичний та рефлексивно-особистісний) із відповідними показниками.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні потенціалу педагогічної практики у процесі формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобирева О.С. Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засобами інтерактивних технологій : дис. на здобуття ступеня доктора філософії : 015 “Професійна освіта (за спеціалізаціями)”. Мукачівський державний ун-т. Мукачево, 2023. 403 с.
2. Коврей Д., Бобирева О. Фахова компетентність майбутніх вихователів: теоретичні підходи до її формування на засадах компетентнісного підходу. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8. No. 4. pp. 505–514.
3. Листопад О.А. Експериментальне дослідження формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Наука і освіта*. 2015. Вип. 9. С. 125–131.
4. Мороз-Рекотова Л. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 7 (91) С. 243–254.
5. Падалка О. Рефлексивний компонент у структурі пріоритетних педагогічних цінностей майбутніх вихователів. *Науковий Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 1 (16). С. 106–110.
6. Перхайло Н.А. Підготовка здобувачів до професійної діяльності: соціально-педагогічний аспект. *Наукові записки. Серія “Психолого-педагогічні науки”* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є.І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. № 4. С. 215–219.
7. Сиротич Н.Б. Методологічні аспекти формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка*, 2010. № 1. С. 15–20.
8. Теличко Т.В. Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах міждисциплінарного підходу : дис. на здобуття ступеня доктора філософії: 015 “Професійна освіта (за спеціалізаціями)”. Мукачівський державний ун-т. Мукачево, 2021. 294 с.

9. Telychko T. Organization and analysis of results of research and experimental work on formation of professional competence of future educators of educators. *Pedagogy and Education Management Review (PEMR)*. 2020. Issue 2. pp. 117–123.

REFERENCES

1. Bobireva, O.S. (2023). Formuvannya fakhovoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy [Formation of professional competence of future educators of preschool educational institutions by means of interactive technologies]. *Doctor's thesis*. Mukachevo State University Mukachevo, 403 p. [in Ukrainian].

2. Kovrei, D. & Bobireva, O. (2021). Fakhova kompetentnist maybutnikh vykhovateliv: teoretychni pidkhody do yiyi formuvannya na zasadakh kompetentisnoho pidkhodu [Professional competence of future educators: theoretical approaches to its formation on the basis of the competence approach]. *Social Work and Education*. Vol. 8, pp. 505–514. [in Ukrainian].

3. Listopad, O.A. (2015). Eksperymentalne doslidzhennya formuvannya profesiyno-tvorchoho potentsialu maybutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Experimental study of formation of professional and creative potential of future teachers of preschool educational institutions]. *Science and education*. Vol. 9, pp. 125–131. [in Ukrainian].

4. Moroz-Rekotova, L. (2019). Kryteriyyi, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesiyno-komunikatyvnoyi kultury maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkil'noyi osvity [Criteria, indicators and levels of formation of professional and communicative culture of future teachers of preschool education

institutions]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. Vol. 7 (91), pp. 243–254. [in Ukrainian].

5. Padalka, O. (2016). Refleksyvnnyy komponent u strukturii priorytetnykh pedahohichnykh tsinnostey maybutnikh vykhovateliv [Reflective component in the structure of priority pedagogical values of future educators]. *Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University*, Vol. 1 (16), pp. 106–110. [in Ukrainian].

6. Perhailo, N.A. (2015). Pidhotovka zdobuvachiv do profesiynoyi diyalnosti: sotsialno-pedahohichnyy aspekt [Preparation of applicants for professional activity: socio-pedagogical aspect]. *Proceedings. Series "Psychological and Pedagogical Sciences"*. Nizhyn, Vol. 4, pp. 215–219. [in Ukrainian].

7. Syrotych, N.B. (2010). Metodolohichni aspekty formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv ditey doshkilnoho viku [Methodological aspects of the formation of professional competence of future educators of preschool children]. *Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk*. Vol. 1, pp. 15–20. [in Ukrainian].

8. Telychko, T.V. (2021). Formuvannya fakhovoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity na zasadakh mizhdystsyplinarnoho pidkhodu [Formation of professional competence of future educators of preschool education institutions on the basis of an interdisciplinary approach]. *Doctor's thesis*. Mukachevo State University Mukachevo, 294 p. [in Ukrainian].

9. Telychko, T. (2020). Organization and analysis of results of research and experimental work on formation of professional competence of future educators. *Pedagogy and Education Management Review (PEMR)*. Vol. 2, pp. 117–123. [in English].

Стаття надійшла до редакції 22.02.2024

“Щоб дійти до своєї мети, необхідно лише одне – іти”.

*Оноре де Бальзак,
французький романіст, драматург*

“Велика безодня сама людина, волосинки її легше полічити, ніж почуття та порухи її серця”.
“Не виходь у світ, а повертайся до самого себе: всередині людини знаходиться правда”.

“Хто шукає – не помиляється”.

*Авремій Августин Блаженний
християнський теолог і церковний діяч*

“Нехай наші очі бачать в людях найкраще, серця вибачають найгірше, а душі не втрачають віри”.

*Ельчин Сафарлі
сучасний азейбаржанський письменник*

